

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

O'ZBEK TILIDA MILLIY DIDNING IFODALANISHI

Mullaboyeva Shirin Baxtiyor qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU

1-kurs tayanch doktoranti

mullaboyevashirin@navoiy-uni.uz

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o'zbek tilida milliy didning qanday ifodalanishi, uning xalq estetik tafakkuri va qadriyatlarini bilan bog'liqligi tahlil qilingan. Tilda uchraydigan maqollar, matallar, iboralar, xalq og'zaki ijodi va badiiy asarlar orqali milliy didning mazmuni ochib beriladi. O'zbek xalqining madaniy-estetik dunyoqarashi til vositasida qanday aks etishi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar. *Milliy did, estetik tafakkur, o'zbek tili, maqollar, iboralar, xalq ijodi, adabiyot, qadriyatlar.*

Milliy madaniyat har bir xalqning tarixiy taraqqiyoti, ma'naviy hayoti va estetik qarashlarining mahsulidir. Madaniyatning muhim tarkibiy qismlaridan biri bu – milliy did, ya'ni xalqning go'zallikka bo'lgan estetik munosabati, qadriyatlarini, urf-odatlarini va san'atga oid qarashlaridir [1. 3]. Milliy did til orqali namoyon bo'ladi, til esa shu xalqning ichki dunyosini, dunyoqarashini, qadriyat tizimini ifodalovchi asosiy vositadir. O'zbek xalqining milliy didi ham asrlar davomida shakllangan va til orqali avloddan-avlodga o'tib kelmoqda. Bugungi globalashuv davrida milliy qadriyatlarni saqlash, ularni yoshlarga yetkazish va ularning estetik tafakkurini shakllantirishda tilning o'rni beqiyosdir. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, o'zbek tilida milliy didning ifodalanishini chuqur ilmiy tahlil qilish dolzarb masalalardan biridir.

O'zbek xalqi azaldan go'zallikni qadrlagan, tabiat va inson orasidagi uyg'unlikni estetik me'zonlarda baholagan. Xalq ijodida bu uyg'unlik ranglar, shakllar, obrazlar orqali ifodalanadi. Go'zallik tushunchasi o'zbek madaniyatida faqat tashqi ko'rinish bilan emas, balki ichki fazilatlar, odob-axloq, poklik va kamtarlik bilan bog'liqdir. Masalan, "Go'zallik – ko'zda emas, ko'ngilda" degan maqol insoniy fazilatlarining ustuvorligini ifodalaydi [5. 23]. Xalq orasida keng tarqalgan go'zallik tasavvurlari asosan urf-odatlar, kiyim-kechak, me'morchilik, hunarmandchilik va xalq og'zaki ijodida mujassam bo'lgan. Ayniqsa, to'y marosimlaridagi kiyimlar, uy bezaklari, pazandachilik an'analari ham o'zbek xalqining didi qanday nozik va estetik me'yorlarga asoslanganini ko'rsatadi.

O'zbek tilida milliy did bir necha yo'nalish orqali ifodalanadi: maqollar va matallar, frazeologik birliklar, badiiy adabiyot, xalq og'zaki ijodi hamda zamonaviy publitsistikada. 1. Maqollar va matallar – xalq estetik tafakkurining ko'zgidir. Masalan, "Toza kiyim – odam sha'nidir", "Eshikdan kirgan odob, yurakka kirar", "Yaxshi so'z – jon ozig'i" kabi maqollar odamlar orasidagi munosabatda estetik madaniyat qanchalik muhim o'rin tutishini

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

anglatadi. 2. Iboralar va frazeologik birliklar orqali milliy qadriyatlar va estetik qarashlar ifodalanadi. *“Saranjom-sarishta”*, *“ozoda odam”*, *“safid yuzli”*, *“ko‘ngli pok”* kabi iboralar xalqning ichki va tashqi go‘zallik mezonlarini aks ettiradi [5. 37]. 3. Adabiyotda obrazlar, timsollar, poetik vositalar orqali milliy did yuksak estetik darajada namoyon bo‘ladi.

O‘zbek tili xalqning tarixiy va madaniy xotirasini saqlovchi asosiy vositadir. Tilda mavjud bo‘lgan etnografik, leksik va stilistik birliklar milliy didning tildagi ifodasi sifatida xizmat qiladi. Til orqali xalq o‘z urf-odatlarini, go‘zallik me‘yorlarini, odob-axloq tushunchalarini saqlab qolgan. Masalan, *“atlas”*, *“adras”*, *“do‘ppi”*, *“so‘zana”*, *“zardo‘z”*, *“naqqosh”* kabi so‘zlar xalq san‘ati, hunarmandchiligi va kiyim-kechak madaniyatining tildagi aksidir [4. 46].

O‘zbek tilida milliy didning ifodalanishi xalqning estetik tafakkuri, madaniy qadriyatlari, axloqiy qarashlari bilan uzviy bog‘liq. Til – bu xalq ruhiyati, o‘zligining ifodasidir. Til orqali milliy estetik mezonlar, go‘zallikka bo‘lgan munosabat, madaniyat va urf-odatlar asrlar davomida saqlanib kelmoqda.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Rahimov Z. Til va madaniyat uyg‘unligi. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2014.
2. Usmonov S. O‘zbek tilshunosligi va milliy o‘zlik. Toshkent: Akademnashr, 2018.
3. Lutfullayeva D., Davlatova R., Tojiboyev B. O‘zbek tili assotsiativ lug‘ati (milliy-madaniy birliklar). –Toshkent: «NAVOIY UNIVERSITETI» nashriyot-natbaa uyi. 2019.
4. G‘afurov T. O‘zbek tilida estetik ifoda vositalari. – Toshkent: Fan, 1999.
5. Zaripov H. O‘zbek xalq og‘zaki ijodida milliy qadriyatlarning ifodasi. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2005.

